

Ik wil nog wat zeggen

Lucie Visch en Suzanne van Norden

Als kleuters aan een belevnis denken, moeten ze zoeken naar woorden om erover te vertellen. Hierdoor leren ze woorden en ontwikkelen ze gevoel voor de regels van taal. Geschikte middelen om bij deze taalvorming in te zetten, zijn de taaltekening en het bijschrijfgesprek.

'Ik wil nog wat zeggen,' meldt Leonardo aan het eind van het gesprek. De juf zegt vriendelijk: 'Ja, vertel?' 'En toen ging mama een pleister halen,' dicteert Leonardo. De leerkracht schrijft die zin er nog bij onder zijn tekening, waar al een flink stuk tekst staat. Leonardo heeft na een vertelkring over ervaringen met messen, getekend hoe hij zich een keer in zijn hand sneed. De juf komt met hem praten en schrijven over die ervaring. Aan het begin van het gesprek beperkt hij zich tot korte antwoorden op haar vragen. Maar vanaf het moment dat zij samen met hem de eerste zin formuleert, raakt hij steeds meer betrokken. Dat komt doordat de leerkracht steeds op vragende toon herhaalt wat hij vertelt en vraagt of zij dat zo zal opschrijven. Leonardo praat steeds meer: hij herhaalt wat de leerkracht zegt, preciseert wat hij bedoelt, vult haar aan en kijkt goed wat zij opschrijft.

Het gesprek tussen de juf en Leonardo heet een 'bijschrijfgesprek'. Een bijschrijfgesprek gaat over een ervaring van een kind. Van die ervaring heeft het kind een tekening gemaakt. De leerkracht schrijft een deel van wat het kind vertelt onder de tekening, die daarmee een 'taaltekening' is geworden. Bijschrijfgesprekken en taaltekeningen horen bij taalvorming. Ze zijn bedoeld om kinderen aan het praten te krijgen en daarmee hun taalontwikkeling te stimuleren.

Een getekende mededeling

Een taaltekening verschilt van andere tekeningen door haar talige functie. Een taaltekening is gemaakt om een geschreven tekst te vervangen als een kind nog niet of nauwelijks zelf kan schrijven. Het gaat er niet om dat hij 'mooi' is; hij moet iets duidelijk maken over wat een

kind heeft beleefd of waargenomen.

Goede tekenaars kunnen hun tekening uitbreiden met details. Kleuters die nog in de krasfase zitten, kunnen al vertellend hun gekras betekenis geven. Onzekere kinderen kunnen geleidelijk loskomen van clichés. Dat gebeurt allemaal als de leerkracht hun tekening benadert als wat een taaltekening is: een getekende mededeling. Enkele voorbeelden uit de praktijk.

Soulaiman tekent een piepklein stereotiep puntdakhuisje in het midden van het kader. Dat is de bioscoop waar hij met zijn vader naar toe is geweest. Ik geef hem een nieuw vel papier en vraag hem om de bioscoop te tekenen waar hij naartoe is geweest. Ik moedig hem aan om het hele kader op het papier te gebruiken. Dat lukt hem niet zonder dat ik hem met woorden begeleid. Hij durft geen grote lijnen te trekken en stopt steeds als ik niets zeg. Als de omtrek van de bioscoop er eenmaal staat, slaakt hij een zucht. Daarna tekent hij op eigen kracht verder. Hij heeft ook de foto getekend aan de buitenkant van de bioscoop. 'Daar kan je zien welke film het is,' zegt hij.

Taaltekeningen en bijschrijfgesprekken horen bij taalvorming

Sarah tekent op haar automatische piloot kleine kriebelige, schematische poppetjes. Ik stel haar vragen en vraag me hardop dingen af. Hoe kan de mevrouw achter de kassa de boodschappen langs de scanner halen als ze geen handen heeft? Waar deed haar vader de boodschappen eigenlijk in?

Ali heeft alleen een pictogrammetje getekend. Als ik vraag naar zijn ervaring met kleren kopen, tekent hij heel precies en met oog voor details zijn vader en hemzelf in de kledingwinkel. De details in zijn tekening roepen nieuwe aspecten van zijn ervaring op. Terwijl hij tekent, herinnert hij zich er meer van.

In de onderbouw kan tekenen beschouwd worden als overgang naar schrijven. Zeker bij taaltekeningen. Kinderen leren dat ze met een tekening iets kunnen meedelen – net zoals ze dat later met een geschreven tekst kunnen doen. Aandacht voor ontwikkeling van het tekenen is in deze groepen dan ook belangrijk: het is een cruciaal onderdeel van beginnende geletterdheid. In groep 3 kunnen kinderen geleidelijk zelf stukjes van de tekst gaan bijschrijven.

Verloop van het bijschrijfgesprek

Een bijschrijfgesprek gaat niet per se over een tekening. Niet altijd slaagt een kleuter erin gericht een ervaring te tekenen. Te veel focus op de tekening kan dan doodlopen in verzinsels, of een kind onzeker maken. Doel van een bijschrijfgesprek is dat een kind en een leerkracht in gesprek raken over een ervaring van het kind. In de loop van het gesprek kunnen ervaring, tekening en bijgeschreven tekst steeds dichterbij elkaar komen.

De interactie in het bijschrijfgesprek is gericht op:

- Begrijpen wat de ander bedoelt
- Beter verwoorden wat je zelf bedoelt.

Dat zorgt voor taalontwikkeling. Al pratend zijn kinderen bezig met de manier waarop je iets kunt verwoorden, leren ze woorden en ontwikkelen ze gevoel voor de regels van taal. Omdat het gaat om taalontwikkeling, zijn we bij taalvorming gericht op scherpe observatie en een nauwkeurige verwoording daarvan. Dat blijkt het gemakkelijkst als het gaat over een echte belevenis. Een kind kan daaraan denken en zoeken naar de woorden die nodig zijn om erover te vertellen. Alle kleuters kunnen dat, of ze nu sterk of zwak zijn in taal. En ze kunnen er beter in worden.

'Jij kon goed bij de bel, hoe deed je dat ook alweer?' begin ik bij **Justin**. Justin vertelt dat hij op de drempel ging staan. Maar ik kan me er nog niet goed een beeld van vormen. Ik probeer me hem voor te stellen op de drempel, terwijl hij op de bel drukt. Ik maak daarbij gebruik van mijn eigen ervaringen. Als ik het in gedachten zelf doe, kan ik net met mijn tenen op de drempel staan, terwijl ik me heel

dicht tegen de deur aan moet drukken en me vast moet houden aan de deurpost om niet achterover te vallen. Hoe deed Justin dat dan? Justin zegt: 'Dan hou ik me met een hand aan de deur vast.' Ik ben tevreden.

Met **Layla** praat ik over haar poes en hoe die naar buiten gaat. Omdat ik blijf doorvragen tot ik het voor me zie, gaat ze het steeds beter verwoorden. 'We hebben zo'n klepje, en dan kan je d'r zo in...' zegt ze. Ik vraag waar dat klepje zit. Eerst wijst ze op haar tekening waar ze het getekend heeft. Maar ik wil weten waar het thuis zit. 'In de deur,' zegt Layla, 'dan gaat 'ie altijd naar buiten en weer naar binnen. En in de voordeur hebben we geen klepje.' Na enig heen en weer praten blijkt het klepje in de achterdeur te zitten. Ik wil weten hoe die poes dat klepje kan openmaken. Layla weet het precies, want ze heeft het al vaak gezien. Maar ze moet hard nadenken hoe ze het aan mij kan uitleggen. Tenslotte zegt ze: 'Nou kan niet openmaken, hij hoeft het niet open te maken, als je... kijk... als je nou, duwen zo met je hoofd (gaat het voordoen met een stoeltje) dat hij duwt tegen het klepje... en dan kan...'. Ze stopt en ik vul aan: 'O, hij moet duwen met zijn hoofd tegen het klepje, dat schrijf ik op! En dan kan de poes naar buiten.' 'Ja,' zegt Layla en kijkt met belangstelling hoe ik het opschrijf.

Klassenmanagement

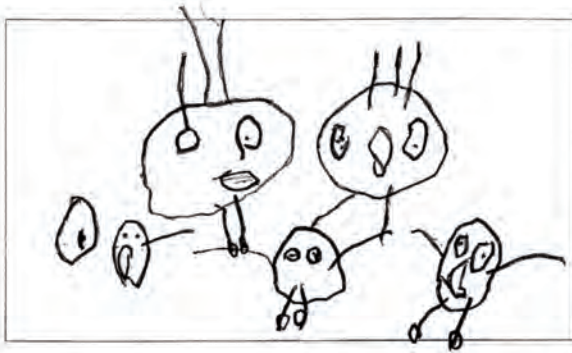
In grote, drukke kleutergroepen komt de leerkracht vaak handen, ogen en oren te kort. Toch loont het de moeite om regelmatig tijd te maken voor gesprekken tussen de leerkracht en één kind. Tijdens zo'n gesprek kun je even al je aandacht op het kind richten. Daardoor krijg je zicht op wat een kind op eigen kracht kan bedenken en formuleren, en de kans om hem of haar gericht taal aan te bieden. Ook kan het een positief effect hebben op je persoonlijke contact met het kind.

Shalandro vertelt | Lucie Visch

In gesprek

ik loop op het strand met blote voeten
in marokko is de grond heet maar
het gras niet
op het strand ga ik in de zee lopen
het water is heel koud maar het
zand is lekker warm

ik was een keertje op een berg met sneeuw
ik moest naar boven en
toen ik daar was
zag ik alleen maar lucht

'Daar heb ik toch helemaal geen tijd voor!' zeggen kleuterleerkrachten vaak als ze net met taalvorming zijn begonnen. Maar zelfs voor leerkrachten is tijd flexibel. Als ze inzien wat het bijschrijfgesprek oplevert, vinden ze altijd een manier om het te organiseren. Een manier die past bij henzelf en hun groep. Bijvoorbeeld:

- Een afspraak met een assistent, stagiaire of collega om een uurtje beschikbaar te zijn voor de rest van de groep, terwijl jij bijschrijft.
- Om de twee gesprekjes rondlopen in je groep.
- Alleen met een klein aantal kinderen bijschrijven en steeds wisselen.
- Een keertje bijschrijven tijdens het buitenspelen.
- Het bijschrijven uitsmeren over twee dagen.

Kinderen kunnen leren dat de leerkracht even niet gestoord mag worden als ze met iemand aan het bijschrijven is.

Begeleiding bij de taaltekening

Kleuters begeleiden bij taaltekeningen maken betekent: steeds met ze in gesprek zijn over de getekende ervaring. Hieronder enkele tips voor leerkrachten:

- Concentreer je op wat je graag wilt *weten* in plaats van op wat je wilt *vragen*.
- Als een kind niet ingaat op jouw uitnodiging om te vertellen, kan je beginnen met hardop te benoemen wat je ziet op de tekening (en vragen of dat klopt).
- Zeg hardop wat je je afvraagt en vraag wat het kind denkt.
- Als een kind heel stil is, stop dan met vragen stellen en vertel een ervaring van jezelf, dat kan herkenning oproepen en ruimte geven.

- Gebruik je voorstellingsvermogen, benoem wat je in je hoofd ziet en wat nog niet.
- Houd de sfeer informeel, vermijd de indruk dat het kind *moet* vertellen.
- Richt je niet alleen op de inhoud van het gesprek, maar ook op de taalontwikkende kwaliteit daarvan.

Ook voor de bijschrijfgesprekken geldt: hoe vaker je het doet, hoe beter je erin wordt. En hoe leuker het is!

Een taalronde bestaat uit:

- Vertelkring over een onderwerp
- Tekenen over een ervaring
- Bijschrijfgesprekken
- Taaltekeningen voorlezen in de kring.

Suzanne van Norden en Lucie Visch zijn medewerkers van de Stichting Taalvorming te Amsterdam (www.taalvorming.nl)

Dit is het tweede artikel uit een serie van drie over *Taalvorming in de onderbouw*. Het eerste ging over de ontwikkeling van het taalvermogen door de verwoording van ervaringen (*Taal leren op eigen kracht*) en verscheen in februari 2008.

De Stichting Taalvorming (www.taalvorming.nl) werkt al meer dan twintig jaar samen met leerkrachten aan verbetering van het taalonderwijs. In het boek *Taal leren op eigen kracht* staat alles over de visie en werkwijze van taalvorming (www.taalleren.vangorcum.nl).